

УДК 784:[37.015.3:159.922.7(045)]
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/58-2-21>

Цзелян ЧЖАН,
orcid.org/0000-0002-8080-074X
аспірант творчої аспірантури
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна) 1205495612@qq.com

ВОКАЛЬНА МУЗИКА ЯК ФАКТОР ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ В РІЗНІ ВІКОВІ ПЕРІОДИ

У статті досліджено вокальну музику як важливий фактор психологічного розвитку дитини. Розглянуто психологію дитини в умовах сучасного життя, зазначено про безперечну необхідність естетичного складового в вихованні з раннього дитинства. Доведено, що серед багатьох різновидів музичної діяльності вокальна є найбільш доступною, оскільки супроводжує особу з перших днів життя. У статті наголошується про важливість як слухачького, так і практично-виконавського досвіду дитини під час занять вокалом, а також наведено приклади сучасних авторських методик, які розвивають усі аспекти музикування – слухання, інтерпретацію, композицію та імпровізацію.

Заняття вокалом є сприятливими у процесі розвитку дитини насамперед за умови грамотного підходу з боку керівника до навчального процесу та його обізнаності у будові голосового апарату та механізму голосотворення. Важливою умовою під час навчання є розуміння педагогом усіх вікових особливостей дитини та уміння пристосувати навчальні компоненти до фізіологічного росту організму та психологічних потреб дитини. У статті запропоновано поділ розвитку дитячих голосів на три періоди: домутаційний, мутаційний та постмутаційний. Кожен із зазначених періодів має низку фізіологічних та психологічних відмінностей. Домутаційний період стосується дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; на цьому етапі когнітивний та психологічний розвиток дітей проходить вельми індивідуально. Заняття вокалом проходять в ігровій формі до тих пір, поки для дитини важливішим є сам процес музикування, а не його результат. Мутаційний період настає переважно у віці 13-15 років та характеризується раптовою зміною звучання голосу та переходом його від характерного дитячого тембру до тембру дорослих. У психологічному плані мутація голосу є складним процесом для дитини, який вимагає максимальної уваги та підтримки з боку наставника. Цей період супроводжується вагомими тембральними і якісними змінами голосу, особливо важливим є дотримання гігієни голосу. Постмутаційний період охоплює віковий діапазон від 15 до 19 років, усі складові голосового апарату остаточно припиняють зростання. Перехід до цього періоду є ознакою стабілізації голосових якостей, у юних виконавців настає можливість визначити свій дорослий співацький тип голосу.

Систематичні заняття вокалом, увага до індивідуальних та вікових психологічних особливостей дитини, а також дотримання педагогом основних принципів вокального навчання (таких як гуманність, креативність, проблемність, перспективність тощо) є запорукою формування гармонійно розвиненої особистості.

Ключові слова: вокальна музика, вокальна педагогіка, вокальний голос, дитяча психологія, музична терапія, вікова музична психологія.

Zeliang ZHANG,
orcid.org/0000-0002-8080-074X
Postgraduate Student of Creative Postgraduate Studies
Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine) 1205495612@qq.com

VOCAL MUSIC AS A FACTOR OF PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT OF A CHILD AT DIFFERENT AGE PERIODS

The article investigates vocal music as an essential factor in the child's psychological development. The psychology of the child in the conditions of modern life was considered, and the undoubted necessity of the aesthetic component in education from early childhood was noted. It is proved that among many types of musical activity vocal is the most accessible, as it accompanies a person from the first days of life. The article focuses on the importance of both listening and the practical-performing experience of the child during vocal lessons, and also gives examples of modern authors' methods that develop all aspects of music – listening, interpretation, composition, and improvisation.

Vocal studies are positive in the process of child development, firstly, if the teacher has a competent approach to the educational process and is aware of the structure of the vocal apparatus and the mechanism of voice formation. An important condition during the training is the teacher's understanding of the child's age characteristics and ability to adapt the training components to the physiological growth of the body and the child's psychological needs. The

article proposes to divide the development of children's voices into three periods: pre-mutational, mutational, and post-mutational. Each of these periods has a number of physiological and psychological differences. The pre-mutation period concerns children of preschool and primary school age; at this stage, children's cognitive and psychological development is very individual. Vocal lessons are held in a playful manner until the process of music-making is more essential for the child than its result. The mutation period occurs mainly at the age of 13–15 years and is characterized by a sudden change in the sound of the voice and its transition from the typical child's timbre to the timbre of adults. Psychologically, voice mutation is a difficult process for a child, which requires maximum attention and support from the mentor. This period is accompanied by significant timbre and qualitative changes in the voice, and it is especially important to observe voice hygiene. The post-mutation period covers the age range from 15 to 19 years, and all components of the vocal apparatus finally stop growing. The transition to this period is a sign of stabilization of vocal qualities, the young performers have the opportunity to determine their adult singing voice type.

Systematic vocal classes, attention to the individual and age-related psychological characteristics of the child, as well as the observance by the teacher of the basic principles of vocal training (such as humanity, creativity, problematic, perspective, etc.) are the key to the formation of a harmoniously developed personality.

Key words: vocal music, vocal pedagogy, vocal voice, child psychology, music therapy, age-related music psychology.

Постановка проблеми. Роль музики у всебічному й гармонічному вихованню особистості переоцінити неможливо. Цей вид мистецтва є універсальною мовою спілкування та потужним інструментом для самопізнання та саморефлексії людини, не залежно від віку чи соціального статусу. Про вплив музики як на емоційну й духовну природу особистості, так і на розвиток її пам'яті та розумових здібностей, написана уже низка наукових досліджень спеціалістами найрізноманітнішого спрямування. До вивчення особливостей впливу музики на організм людини в широкому сенсі (як фізіологічному, так і психологічному) залучені спеціалісти з області психології й арт-терапії, роботи яких, разом з музикознавчими та музично-педагогічними напрацюваннями, дають чіткі й аргументовані рекомендації щодо максимальної користі музичних занять відповідно до віку та індивідуальних потреб особистості.

Музика займає особливе місце також у вихованні дитини з найперших місяців її життя. Спершу дитина набуває слухацького досвіду, а згодом, імітуючи голосом почуті мелодії й відтворюючи тілом прості ритмічні формули, також практичного. Цілком ймовірним є продовження таких ранніх інтуїтивних музичних пошуків у майбутньому уже у вигляді більш професійних занять, цілеспрямованість яких сприятиме розвитку дитячого організму.

Сьогодні перед дітьми відкривається доволі широкий вибір занять музикою. Можна обрати для освоєння певний музичний інструмент, або ж розвивати той, який завжди “при собі” – людський голос. Відтак вокальну музику впевнено можна назвати найбільш доступним видом музичної діяльності, у процесі якого формується весь комплекс музичних здібностей, емоційна чуйність музики, збагачуються переживання дитини. Крім того, під час занять вокалом, вирішуються виховні завдання, пов'язані з формуванням юної особис-

тості. Сучасною наукою доведено, що діти, які займаються вокальною діяльністю, є більш чуйними, емоційними, чутливими та товариськими.

Стрімкі темпи сучасного життя є суттєвим навантаженням на нервову систему та емоційний стан дитини. У цій статті буде спроба аргументувати, яким чином заняття музикою, зокрема вокальною, можуть допомогти подолати психологічні труднощі, з якими стикається сучасна дитина на різних стадіях свого розвитку.

Отже, **мета статті** – розглянути вокальну музику як фактор психологічного розвитку дитини у різних вікових періодах; дослідити роль та основні методичні задачі керівника у розкритті вокального потенціалу дитини та забезпеченні оптимального психологічного середовища під час занять.

Аналіз досліджень. Тема пропонованої статті знаходиться на стику музикознавства, педагогіки та психології. Тому для вивчення проблеми ролі вокальної музики у психологічному розвитку дитини необхідно звертатися до наукових джерел різного спрямування. Величезний вклад у дослідження дитячої психології здійснено вітчизняними та українськими авторами (Н. Квітка, Т. Львова, Т. Дуткевич). Особливості музичної психології, розвиток музикальності та поняття обдарованості досліджені у працях В. Анісімова, Н. Ветлугіної, Є. Голубевої, С. Науменко, Ю. Цагарелі та ін. Проблема оздоровлення та гармонізації психофізіологічного стану особистості (музикотерапія, вокалотерапія) досліджується в роботах І. Волженцевої, І. Малашевської, В. Драганчук, С. Нечай, Н. Савельєвої-Кулик, М. Чепиги, С. Хансер. Ідеї оптимізації змісту музичної освіти дітей різних вікових категорій висвітлені у концепціях видатних композиторів та музичних педагогів (Б. Барток, Н. Ветлугіна, І. Газіна, З. Кодай, К. Орф, Ш. Судзукі, С. Матвієнко, М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко). Зрештою, основою під час роботи над статтею стали наукові праці

методичного характеру, в яких пропонується детальний опис голосотворення та механізму роботи голосового апарату (В. Антонюк, О. Ростовський, Н. Гребенюк, Ю. Юцевич, К. Ейген).

Малодослідженість оздоровчого впливу саме вокального виконавства на психологію дітей обумовлює **актуальність теми** цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Що собою являє вокальна музика та в чому причина її особливого впливу на розвиток дитячого організму та емоційно-психологічного сприйняття навколишнього світу? Спершу варто коротко відтворити психологічну модель дитини нашого часу і зрозуміти її потреби.

Якщо брати до аналізу сучасну дитину, яка живе у реаліях стрімкого технологічного й віртуального розвитку, варто усвідомити те, що вона дещо обмежена простором для емоційно-чуттєвого міжособистісного спілкування та взаємодії. Дитинство у класичному розумінні значно скоротилося, сучасні діти з перших років життя освоюють складні технології, ефективно копіюють модель соціальної поведінки дорослих. Вони практично виховуються в культурі відсутності емоційних та душевних затрат. Безперечно, у них є широкий вибір можливостей, однак одноманітність їхніх емоційно-почуттєвих переживань часто призводить до внутрішнього конфлікту, відчуття невдоволеності, втоми й навіть агресії. Діти сьогодення, порівняно з їхніми ровесниками 10-20 років тому, мають слабше розвинуту творчу уяву, адже перед ними постає широкий вибір задалегідь готових ілюстрацій у вигляді відеоігор та мультиплікаційних фільмів. Через відсутність нагальної потреби розвивати власну творчу уяву, діти часом проявляють вибагливість до забав і методів навчання, вважаючи, що вони обов'язково мають бути цікавими, активними й швидкими.

Сьогодні популярною тенденцією є ранній розвиток дітей, яка має свої переваги й недоліки. Прагнення батьками максимально наситити навчанням життя дітей призводить до інтелектуального перевантаження, що може негативно вплинути на емоційний стан дитини. Як відомо, ліва півкуля відповідає за логіку, раціональне мислення та мовлення, а за образне мислення, емоційність та інтуїцію – права півкуля. Ученими доведено, що до 8-10 років дитина є правопівкульною, тобто сприятливішими для неї будуть креативні заняття, які допомагатимуть справлятися зі своїми емоціями, розвивати уяву, сублімувати негативну енергію у творчість. Мистецька освіта забезпечує гармонійний розвиток обох півкуль: розвантаження лівої та активізацію правої півкулі.

Як реакція на надмірний інтелектуалізм та однобокість (точніше, ізольованість кожного виду музичної діяльності) музичного виховання в кінці XIX – початку XX століття виникали авторські школи й методики, які наголошували на необхідності комплексного навчання музиці: не обмежуватися лише розвитком слуху, відчуття ритму, навичок слухання музики, навчанням співу та гри на інструментах, а також стимулювати у дитини розвиток творчої фантазії, уміння імпровізувати й творити у процесі індивідуального та колективного музикування¹. Особливу увагу хочемо звернути на підхід угорського композитора Золтана Кодая, який наголошував, що “сама практика музикування, особливо єдиним природним “інструментом” людини – голосом, – чи не найліпше розвиває ладовий слух, що є фундаментом музичальності” (Матвієнко, 2017: 38). Цікаво, що народну пісню композитор ототожнював з рідною мовою, розучування якої створює відчуття комфорту й безпеки та, відповідно, сприятливо впливає на дитячу психіку.

Загалом, практика використання музики в оздоровчих цілях сягають давнини: ще Арістотель визначав кілька важливих функцій музики, серед яких “заради виховання” та “заради очищення” (Hanser, 2009: 88). Зі стародавніх часів і до сьогодення активно досліджувалося питання терапевтичного впливу музики на людську психіку, було проведено чимало експериментів, засновано багато шкіл. Та наразі музикотерапія, як дійсно важливий *психокорекційний засіб*, лише починає розвиватися та застосовуватися у світі. “Катарсис – це не просто звільнення від непотрібного баласту негативних емоцій, а більш складний, синтетичний вплив мистецтва, що передбачає духовне, інтелектуальне, емоційне навантаження реципієнта шляхом і очищення, й “зараження” найкращими мистецькими якостями” (Драганчук, 2016: 21).

Хоча й наразі у багатьох країнах, як і в Україні, активне застосування музикотерапії та її підвиду, вокалотерапії, офіційно ще не запроваджено, розібравшись в особливостях голосотворення, механізму роботи голосового апарату та методичного порядку проведення уроків вокалу, можна довести беззаперечну користь навіть від традиційних занять вокалом на психологію дитини.

Заняття вокалом для дітей пропонуються як в індивідуальному, так і в колективному форматі.

¹ Серед найпопулярніших методик: система музично-ритмічного виховання Еміля Жак-Далькроза, музично-педагогічна система Карла Орфа, музично-виховна концепція Золтана Кодая, педагогічна система Марії Монтесорі, Школа “Виховання таланту” Шінічі Сузукі тощо.

Обидва різновиди є сприятливими для розвитку сучасної дитини. Логічно припустити, що колективний спів, крім безумовної естетичної користі, є відповідальним за розвиток комунікативних здібностей, що є надзвичайно цінною якістю сьогодення й допомагає юній особі адаптуватися у соціумі. Однак, найперші необхідні уміння формуються саме в класі під час індивідуальних занять.

Щоб розуміти психофізіологічний вплив вокалу на дитячий організм, варто спершу осягнути, як працює такий складний механізм як голосовий апарат, до якого входять ротова і носова порожнини з придатними порожнинами, горлянка, гортань з голосовими складками, трахея, бронхи, легені, грудна клітка з дихальними м'язами й діафрагмою, м'язи черевної порожнини. Функції цих органів голосотворення об'єднуються центральною нервовою системою в єдиний апарат. При бажанні людини заспівати всі частини її голосового апарату приходять у стан готовності до виконання цієї дії. Уявімо лише на мить, яким складним процесом, хоч і на підсвідомому рівні, координує вокаліст! З часом до цього й так непростого процесу додаються навички видобуття потрібного тембру й артикуляції (залежно від стилю інтерпретованого музичного твору), керування динамікою звуку та іншими агогічними нюансами. Випрацювання подібних вправностей розвиває дисциплінарну поведінку юного виконавця.

Навчання співу – це довготривалий процес освоєння основних механізмів голосотворення, серед яких: *акустичні* (обертоновий та формантний склад звуку, гучність, дзвінкість), *фізіологічні* (дихання, артикуляція, нервово-м'язова рухливість) та *психологічні* (емоційність сприйняття і відтворення музичного образу у співі, усвідомлене керування голосоведенням). Опановування переліченими механізмами голосотворення можливе під час грамотно вибудованих занять, коли викладач усвідомлює взаємовплив фізіологічних та психологічних процесів під час навчання юного співака. Можна констатувати, що навчання дітей вокалу є таким процесом, успішність та ефективність якого є можливим лише при виконанні таких важливих умов як систематичність і безперервність занять (зокрема у період мутаційних змін) під наглядом професіонала; урахування фізіологічних особливостей розвитку голосу відповідно до статі співака; урахування психологічного стану юного співака відповідно до його віку та дотримання гігієни голосу.

Звернемо увагу на вік співака. Складність методики викладання вокалу полягає у відсутності універсального підходу до представників

всіх вікових категорій. Потрібно враховувати, що вікові стадії стрімко змінюються й потребують від викладача реактивності й гнучкості для уникнення фізіологічних та психологічних травм дитини. Умовно, методика викладання вокалу для дев'ятирічної особи може значно відрізнитися від методики викладання для одинадцятирічного юнака, у якого вже запустився процес мутації.

Існують різні підходи до вікової класифікації розвитку дитячих вокальних голосів, та більшість вчених виділяють саме наступні три періоди: *домутаційний* (до 11 років включно); *мутаційний* (12-15 років); *постмутаційний* (16-20 років). Розглянемо окремо кожен з трьох стадій, звертаючи увагу на фізіологічні особливості відповідно до віку співака, а також на деякі можливі психологічні передумови розвитку.

Домутаційний період стосується дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Це є досить солідний віковий діапазон, під час якого когнітивний та психологічний розвиток дітей проходить вельми індивідуально.

Саме розвиток вокальних здібностей є одним із головних завдань у рамках дитячої дошкільної музичної освіти. І це не випадково. Вокальна діяльність допомагає розвивати мовлення та мислення, здійснювати корекцію звуковимови. Однак, будь-які заняття повинні проходити під професійним супроводом, оскільки голосовий апарат дитини має менші можливості, ніж дорослої особи, та потребує обережного підходу. “У товщі голосових складок дитини до п'яти років вокальних м'язів немає, їхнє місце займає пухка з'єднувальна тканина і залози, є тільки м'язи, що зближують голосові складки <...> У молодшому шкільному віці (від 7 до 10 років) інтенсивно розвиваються: м'язова система та органи вищої нервової діяльності, підвищується здатність організму до опору негативним впливам порівняно з дітьми дошкільного віку, що створює сприятливі передумови для співацького навчання, а також прищеплення навичок щодо загартування, гігієни та охорони голосу.” (Юрко, 2005: 8-9).

Оскільки заняття вокалом обов'язково включають дихальну гімнастику, дитина розвиває легеневу систему, зміцнює своє здоров'я. У період молодшого шкільного віку емоційний зміст музики хоча й вловлюється юними музикантами ще на інтуїтивно-слухацькому рівні, він викликає емоційну реакцію, яку вони відтворюють голосом та виражають рухами. Діти такого віку ще не націлені на будь-який результат: для них важливим є сам процес музикування, а не зміст запропонованих викладачем музичних творів.

Захопленість саме процесом музикування, а не результативністю, триває й у період молодшого шкільного віку, тому форми роботи на заняттях юного вокаліста переважно є ігровими. Виходячи з подібних міркувань, Ірина Малашевська у своєму дисертаційному дослідженні розробляє так звану *саногенно-особистісну парадигму* навчання. “На відміну від традиційних підходів, навчання музики в контексті саногенно-особистісної парадигми передбачає надання переваги задоволенню дітей від процесу музичного навчання над його результативністю; спрямування музичного навчання дошкільників і молодших школярів у рідше підсилених позитивних емоційно-чуттєвих переживань і сублімації енергії (позитивної та негативної) у творчість; створення умов для появи в дітей катарсичних переживань у процесі музичного навчання; систематичне залучення дітей до спонтанно-художнього самовираження в індивідуальній та колективній музичній діяльності.” (Малашевська, 2017: 24). Саногенно-особистісний підхід може бути актуальним для різних вікових категорій, але вкрай необхідним є саме на початку музичних занять, оскільки, згідно з цією концепцією, пріоритетність надається емоційному переживанню музики над аналітичним осягненням її змісту, характеру та форми.

Роль наставника у цей період є визначальним. Юцевич виділяє наступні умови для проведення психологічно корисних занять з вокалу (Юцевич, 1998):

1) забезпечення організаційно-педагогічного та психолого-педагогічного супроводу вокальної діяльності;

2) яскрава образність та доступність вокального репертуару;

3) впровадження активних методів навчання, спрямованих на музичний розвиток.

Якщо навчання співу проводиться правильно, то у 9-10 років голоси дітей починають звучати особливо гарно. Не випадково цей період називають періодом розквіту дитячого голосу. У хлопчиків він набуває особливої дзвінкості, у дівчаток – рис індивідуального тембрового забарвлення. Через розвиток співацьких м’язів спосіб голосоутворення починає набувати мікстового характеру, голоси звучать сильніше, збагачуються обертонами, збільшується і діапазон. Особливо зміцнюється звучання у середній частині діапазону (Юрко, 2005). Саме в цей період варто залучити до репертуару нескладні народнопісенні жанри, бо національні інтонації, закладені генетичним кодом у свідомість дитини, крім теситурної зручності забезпечують також емоційний комфорт дитини.

Мутаційний період, який характеризується раптову зміною звучання голосу та переходом його від характерного дитячого тембру до тембру дорослих, настає переважно у віці 13-15 років. Цей процес супроводжується вагомими тембральними і якісними змінами голосу, до якого слух та психіка юного виконавця звикає поступово. Спостерігаються порушення голосової функції, які виявляються у скороченні діапазону голосу, зрушенням його за частотою униз, втраті високих тонів голосу, дзвінкості, появи у голосі хрипоті.

Мутаційний процес має індивідуальний характер, залежить від рівня психіки, загального стану здоров’я дитини та навіть від кліматичних умов. Досить часто спостерігається рання мутація у дівчаток та хлопчиків (від 11 років і раніше), коли при ще дитячій будові гортані, в голосі з’являється хрипота та деяка нестійкість інтонації. Нещодавно цей вік вважався періодом розквіту голосу у хлопчиків; зараз же він часто стає початком перебудов в організмі, які впливають на якість голосу. Явище прискореного розвитку дитячого організму, що називається “акселерацією” і є частиною ширшого поняття “секулярний тренд”², давно турбує науковців не лише у галузі медицини та психології, а й музикантів-методистів. Зокрема Юцевич Ю. вважає за необхідне вивчати вікові особливості в розвитку дитячого голосу з 10-літнього віку, тому що поява передмутаційних змін пов’язана з початковим періодом статевого дозрівання, яке через прискорення росту та розвитку, настає у більшості сучасних дітей значно раніше (Юцевич, 1998).

Варто наголосити, що цей період може виявитися проблемнішим саме для представників чоловічої статі. Основна відмінність мутації дівчаток від мутації хлопчиків полягає в тому, що у дівчаток голос не знижується на октаву, а якщо і тимчасово змінюється у своєму діапазоні, то лише на якийсь тон чи півтону. Чутливість голосу досить швидко відновлюється і “беззвучні” діапазони поступово відновлюються.

Перехід до **постмутаційного періоду** фактично є ознакою того, що настала можливість для юного виконавця визначити свій (дорослий) співацький тип голосу. Приблизно в цей період (від 15 до 19 років) усі складові голосового апарату остаточно припиняють зростання. Голос старших підлітків ще молодий, невеликий у своєму діапазоні,

² Терміном «секулярний тренд» означають прискорення розвитку підостаючого покоління, а також зміни в розвитку дорослих людей за 100-150 років, такі як: збільшення розмірів тіла, подовження репродуктивного періоду, збереження працездатності в немолодому віці, збільшення тривалості життя і т. д.

силі та стійкості, але тембрально яскраво забарвлений. Цей період є відповідальним для вокаліста ти: крім продовження наполегливої роботи над технічною вправністю, є потреба в освоєнні інших важливих аспектів специфіки сольного співу, а саме: надбання вокально-художніх умінь, створення власної системи внутрішніх співацьких відчуттів; досягнення стилістичної ідентичності під час роботи над вокальним твором (відпрацювання кантиленності, штрихів та фразування); опанування драматургічними елементами вокального виконавства та навичками акторської майстерності.

Типізація постмутаційних вокальних голосів практично збігається з класифікацією дорослих голосів. Вокальне навчання юнаків та дівчат передбачається уже за статевими ознаками. Регістровий розвиток голосу юнаків та дівчат визначає подальший процес виявлення нових акустичних можливостей голосового апарату, опанування орфоєпії (зокрема роботи з голосними та приголосними), взаємодії дикції та кантиленного звуковедення, свідомої координації роботи органів голосового апарату в співі, розвитку співацьких внутрішніх відчуттів щодо подиху, резонансу, артикуляції та свободи співу. Актуальним є усвідомлення якостей, які необхідно мати професійному співаку. Крім наявності яскравого тембру, для успішного становлення майбутній співак має відповідати цілій низці вимог, серед яких і відповідний зовнішній вигляд, і артистизм, і наявність музичних здібностей та вокально-технічних навичок.

Основною психологічною проблемою представників цієї вікової категорії є знаходження власної позиції дорослості. Початок свідомого ставлення до навчання, набуття аналітично-філософського мислення, широка палітра нових захоплень, проблема вибору майбутньої професії – всі ці чинники безумовно відображаються на емоційно-психологічному стані молоді. Роздуми про буття часто викликають підвищену інтровертивність, тому цей вік може стати надзвичайно продуктивним у творчому відношенні. Вокальна музика може стати комфортним засобом самовираження для підлітків, адже інтелектуальний досвід дозволяє зануритися у репертуар глибокого змісту. Приклади класичної вокальної літератури допомагають усвідомити власний внутрішній світ і дати вихід нагромадженим емоціям через спів. У цій ситуації особливо необхідним є контроль та пильність з боку керівника: репертуар не повинен бути складним для юного вокаліста як у психологічному, так і у віртуозному значенні, аби не зашкодити голосовим зв'язкам та не викликати руйнацію голосу.

У молоді деколи бувають проблеми з працездатністю та концентрацією уваги. Привчання до відповідального відношення до свого голосового режиму та занять з вокалу, під час яких необхідним є максимальний контроль над власним голосом, диханням, рухами, мімікою та ін., позитивно впливає на подолання ледачості та апатії.

Постмутаційний період – це, фактично, початок дорослого співацького життя, тож вагоме значення має такий психологічний чинник як *мотивація*. В. Антонюк звертає увагу на те, що, “спорідненість між поняттями мотивації та емоції походить від спільного латинського терміна “*movere*” – (спонукати до дії): адже між мотивацією та емоцією є подібність і різниця, що полягає не лише в префіксі “*e*”, що позначає рух назовні. Акумуляовані в особі вокаліста, обидві зазначені професійні якості (в їх позитивному вимірі) – конче необхідні для творчого зростання й посилюють одна одну, стимулюючи кар’єрний рух” (Антонюк, 2007: 59). Далі авторка справедливо застерігає молодих виконавців від надмірної мотивації, яка також може нашкодити. Важливо навчитися реально оцінювати можливості, не завищувати планку, аби уникнути психологічного перегорання.

Отже, бачимо, що під час тендітного юнацького періоду вокальна музика може стати фактором забезпечення психоемоційного балансу, якісні співацькі навички допомагають подолати стрес, розсіяність, пасивність, ледачість.

Як **висновок** наголошуємо на певних вагомих принципах вокального навчання, які залежать від педагога та забезпечують як вокально-виконавський успіх дитини, так і її оптимальний психологічний стан:

Принцип гуманності – враховування і приймання особистісних запитів кожної дитини. Кожен музичний керівник повинен проявити особливу гнучкість, терпіння, передбачливість, адже під час навчально-виховного процесу можуть виникати різні, іноді й напружені ситуації;

Принцип оптимізації навчання – прагнення оригінальності й неповторності на заняттях; підбір репертуару, який відповідав би рівню майстерності та психологічному стану дитини. Такий підхід стимулює учня до бажання самовираження й зацікавленості до подальшого розвитку.

Принцип успіху та перспективності. На певному етапі розвитку кожен юний співак стикається зі складнощами опанування вокального мистецтва. Такі періоди можуть викликати невпевненість у собі, тож викладач повинен забезпечити належну психологічну підтримку та позитивну робочу атмосферу.

Принцип рефлексії (самоаналіз, самоконтроль, самодисципліна) – допомога учневі зрозуміти, побачити та почути себе зі сторони;

Принцип креативності – новаторська, художньо-перетворювальна діяльність; допомога у подоланні психологічних бар'єрів при демонстрації власного бачення інтерпретації вокального твору.

Принцип проблемності – спонукання дитини знаходити зв'язки між музичними творами різних композиторів, стилів, жанрів, направляти його увагу до розуміння художнього образу, створення музично-виконавської концепції твору. Прин-

цип стимулює музично-пізнавальну та музично-творчу діяльність, прояв творчості, вольових зусиль, самовдосконалення, самовираження.

Ці принципи породжують останній, який ініціюється уже власне учнем – принцип свідомого ставлення юного співака до навчального процесу.

Отже, вокальна музика є вважливим фактором психологічного розвитку дитини протягом всього періоду її становлення як особистості. Освоєння вокальної майстерності, а також занурення у багатий вокальний репертуар, дає можливість розвинути не лише артистичні, а й цінні особистісні й поведінкові якості дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник. Київ: ЗАТ “Віпол”, 2007. 174 с.
2. Волженцева И. В. Психология музыкального воздействия: учебное пособие для студентов вузов. Донецк: Донбасс, 2011. 347 с.
3. Драганчук В. М. Музична психологія і терапія : навч. посіб. для студ. спец. “Музичне мистецтво”. Луцьк: Східноєвр. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. 230 с.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
5. Малашевська І. А. Теорія і практика навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії : дис. ... док. пед. наук. 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2017. 455 с.
6. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 297 с.
7. Науменко С. І. Основи вікової музичної психології. Київ, 1995. С. 103.
8. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : Навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.
9. Юрко О. О. Вокальне виховання дітей та юнацтва в закладах загальної додаткової освіти: Методичний посібник для вчителів музики загальноосвітніх шкіл, керівників вокальних гуртків, студентів диригентсько-хорових факультетів музичних та педагогічних вузів. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. 138 с.
10. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика розвитку співацького голосу : Навчально-методичний посібник для викладачів і студентів мистецьких навчальних закладів, учителів шкіл різного типу. Київ : ІЗМН, 1998. 160 с.
11. Aigen K. Verticality and containment in song and improvisation: an application of schema theory to Nordoff-Robbins music therapy. *Journal of Music Therapy*, 46(3) P. 238-267.
12. Hanser S. B. From Ancient to Integrative Medicine: Models for Music Therapy. *Music and Medicine*. 2009. Vol. 1. P. 87-96.

REFERENCES

1. Antoniuk V. G. (2007). *Vokalna pedahohika (solnyi spiv) [Vocal pedagogy (solo singing)] : manual*. Kyiv: ZAT “Vipol”. 174 p. [in Ukrainian].
2. Volzhentseva Y. V. (2011). *Psykholohiya muzykalnoho vozdeistvyia: uchebnoe posobyie dlia studentov vuzov [Psychology of musical influence: textbook for university students]*. Donetsk: Donbass. 347 p. [in Russian]
3. Drahanchuk V. M. (2016). *Muzychna psykholohiia i terapiia [Musical psychology and pedagogy] : study guide for students in "musical art"*. Lutsk: Skhidnoievr. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. 230 p. [in Ukrainian].
4. Dutkevych T. V. (2012). *Dytiacha psykholohiia [Child psychology] : tutorial*. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury. 424 p. [in Ukrainian].
5. Malashevska I. A. (2017). *Teoriia i praktyka navchannia muzyky ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku z vykorystanniam muzykoterapii [Theory and practice of teaching music to children of preschool and primary school age using music therapy] : diss ... doc. of ped. sciences. 13.00.02 / Drahomanov National Pedagogical University*. Kyiv. 455 p. [in Ukrainian].
6. Matviienko S. I. (2017). *Teoriia ta metodyka muzychnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku [Theory and methods of musical education of preschool children] : tutorial*. Nizhyn : Nizhyn Gogol State University. 297 p. [in Ukrainian].
7. Naumenko S. I. (1995). *Osnovy vikovoi muzychnoi psykholohii [Basics of age-related musical psychology]*. Kyiv. P. 103. [in Ukrainian].
8. Rostovskyi O. Ya. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methodology of music education] : tutorial*. Ternopil: Navchalna knyha — Bohdan. 640 p. [in Ukrainian].
9. Yurko O. O. (2005). *Vokalne vykhovannia ditei ta yunatstva v zakladakh zahalnoi dodatkovoi osvity [Vocal education of children and youth in institutions of general additional education] : tutorial*. Sumy: SumDPU im. A.S. Makarenka, 2005. 138 p. [in Ukrainian].

10. Iutsevych Yu. Ie. (1998). Teoriia i metodyka rozvytku spivatskoho holosu : Navchalno – metodychnyi posibnyk dlia vykladachiv i studentiv mystetskykh navchalnykh zakladiv, uchyteliv shkil riznoho typu [Theory and methods of development of the singing voice: Educational and methodological manual for teachers and students of art educational institutions, teachers of various types of schools.]. K.: IZMN. 160 p. [in Ukrainian].
11. Aigen K. Verticality and containment in song and improvisation: an application of schema theory to Nordoff-Robbins music therapy. *Journal of Music Therapy*, 46(3) P. 238-267.
12. Hanser S. B. From Ancient to Integrative Medicine: Models for Music Therapy. *Music and Medicine*. 2009. Vol. 1. P. 87-96.